

דנ"א 690/94 - בנק הפועלים בע"מ נ' שמעון כהן

לתקציר - מאגר סביר

690/94 א"דנ

בנק הפועלים בע"מ

נגד

שמעון כהן

בבית המשפט העליון בירושלים

[30.11.95]

השופט ג' בך
השופט א' מצא
השופט מ' חשין
השופטת ט' שטרסברג-כהן
השופט צ' טל

דיון נוסף על פסק דינו של בית המשפט העליון מיום 18.1.94 ברע"א 1759/93 שניתן על ידי כבוד הנשיא מ' שמגר והשופטים ג' בך וצ' טל

עו"ד ש. פיינברג - בשם העותר
עו"ד ע. סביר - בשם המשיב

פסק-דין

השופטת ט' שטרסברג-כהן

1. זהו דיון נוסף על פסק דינו של בית משפט זה ברע"א 1759/93 (כהן ואח' נ' בנק הפועלים פ"ד מח(2) 143), (שנדונה כערעור) בו נקבע ברוב דעות כי חובו של המשיב 1 (להלן: החייב) לעותר (להלן: הבנק) הוא חוב הנובע מעסוקו של החייב כחקלאי, ומשכך, מהווה הוא "חוב בסיסי" ויש לראותו כנכלל בהסדר של

חוק הסדרים במגזר החקלאי המשפחתי, התשנ"ב-1992 (להלן: החוק).

השאלה לדיון נוסף היא: האם חובו של אדם המבצע את פעילותו החקלאית באמצעות חברה משפחתית בשליטתו, יוצא מגדר ההסדר שבחוק באשר אין הוא בא במסגרת ההגדרות שבו.

2. ענין לנו בחבר מושב שהקים חברה משפחתית בשליטתו, לניהול המשק החקלאי המשפחתי (להלן: החברה). הוא עצמו עבד במסגרת החברה כחקלאי לכל דבר וענין. לימים, לקח הוא - באופן אישי - הלוואות מהבנק לצורכי החברה שערבה לו. את הכספים העביר לחשבון החברה כדי שישמשו את מטרותיה. משהגיע זמן פרעון ההלוואות והן לא נפרעו, הגיש הבנק תביעה נגד החייב אישית ונגד החברה, ואילו החייב והחברה עתרו להורות על העברת ההליכים בתביעה נגדם ל"משקם" כמשמעותו בחוק הסדרים. לטענתם, החוב הוא "חוב בסיסי" כמשמעותו בחוק, ובתור שכזה חל עליו ההסדר שבחוק. בית המשפט המחוזי דחה את עתירתם להעברת ההליכים ל"משקם" ואילו בית משפט זה קיבל את הערעור ברוב דעות. על כך הדיון הנוסף.

3. החוק נועד לתת פתרון למשבר העמוק שפקד את המגזר החקלאי ולהביא לשיקומו תוך העדפת שיקום על פני פירוק. החוק קובע הסדר פרעון חובות באופן השומט חלק מחובות החקלאים ופורס חלק מהם לאורך שנים. בכך פוגע הוא בנושים שאינם יכולים להיפרע מהחייבים את מלוא חובותיהם מחוץ למסגרת ההסדר, אף שיש לציין כי ספק הוא אם אלמלא החוק היו כל הנושים באים על סיפוקם אילו הגיעו החקלאים או משקיהם לידי פירוק.

כאמור מתייחס החוק לכל "חוב בסיסי" שהוגדר בסעיף 1 (בטרם תיקונו) כ"חוב שנוצר בתקופה שנסתיימה ביום הקובע... והוא אחד מאלה:

(1) ...

(2) ...

(3) חוב של גורם חקלאי, למעט אגודה חקלאית וארגון חקלאי, הנובע מעיסוקו כחקלאי."

החוב דנן איננו של "אגודה חקלאית" או של "ארגון חקלאי" כהגדרתם בחוק, ועלינו לבדוק, איפוא, אם הוא חוב של "גורם חקלאי הנובע מעיסוקו כחקלאי".

"גורם חקלאי" המופיע בסעיף 1(3) הנ"ל מוגדר אף הוא באותו סעיף כ"אגודה חקלאית, ארגון חקלאי, תאגיד חקלאי, חקלאי, חבר באגודה חקלאית ובן זוגו".

"חקלאי" כהגדרתו באותו סעיף הוא "יחיד העוסק בייצור תוצרת חקלאית, שהוא בעל זכויות בקרקע, לרבות זכות שימוש, שהוקצתה לו מיכסת מים למטרת חקלאות, או שהוא בעל זכות מהמדינה לאדמות מרעה, למעט יחיד כאמור שהוא חבר או שותף או בעל אמצעי שליטה בתאגיד מהמפורטים בחלק ב' לתוספת השניה." (הדגשה לא במקור).

"אגודה חקלאית" כהגדרתה באותו סעיף היא:

... (1)

... (2)

(3) תאגידים כמפורט בתוספת השניה; השרים, באישור ועדת הכלכלה של הכנסת, רשאים לשנות את התוספת. " (הדגשה לא במקור).

נותר איפוא לבדוק אם החייב הוא "גורם חקלאי" במובן זה שהוא "חקלאי" קרי: "יחיד העוסק ביצור תוצרת חקלאית".

אם נציב את הגדרות הבטויים הנ"ל, במקומם, נותר לנו לבדוק שנים אלה:

(1) האם החייב הוא "יחיד העוסק ביצור תוצרת חקלאית"?

(2) האם חובו נובע מעיסוקו כ"יחיד העוסק בייצור תוצרת חקלאית"?

4. דעת המיעוט הנשיא שמגר סבר, בדעת מיעוט, כי החייב הוא "גורם חקלאי", בין משום היותו "חקלאי" כמשמעו בחוק ובין משום היותו "חבר באגודה חקלאית" (מושג משמר איילון). עם זאת סבר הוא כי אין חובו של החייב חוב "הנובע מעיסוקו כחקלאי", קרי, חוב "הנובע מעיסוקו כיחיד העוסק ביצור תוצרת חקלאית", (כמתחייב מהגדרת "חקלאי"), שכן, כספי החוב לא שמשו את החייב כי אם את החברה, שהיא אישיות משפטית נפרדת. החוב נובע, איפוא, מעיסוקה של החברה בחקלאות ולא מעיסוקו של החייב בחקלאות. לדעת הנשיא, נועדה הדרישה להיותו של החוב "חוב הנובע מעיסוקו כחקלאי", להגביל את תחולת החוק לחובות של חקלאי העוסק בחקלאות הוא עצמו כאישיות טבעית (ולא באמצעות תאגיד). לדעתו, מחיל החוק דין שונה על יחיד העוסק בייצור תוצרת חקלאית ועל תאגיד העוסק בייצור תוצרת כזו. המחוקק צמצם את תחולת החוק באופן שתאגיד ייחשב כ"גורם חקלאי" רק אם יהיה כלול בתוספת הרביעית לחוק. החברה אינה נמנית עם התאגידים המנויים בתוספת הרביעית ולפיכך אין החוק חל עליה, לא רק ביחס להלוואות שהיתה נוטלת בעצמה, אלא גם ביחס להלוואות שנטל החייב עברה, שאם לא תאמר כן, יש בכך - לדעת הנשיא - "משום עקיפת כוונת החוק אשר רצה למנוע הכללת תאגידים במסגרתו (פרט לחריגים המנויים בתוספת הרביעית)", (בעמ' 152 לפסק הדין).

בנוסף ללשון החוק המדברת ב"יחיד" מתחייבת - לדעת הנשיא - מסקנה זו מן ההפרדה המוכרת בדין בין עסקי יחיד לעסקי תאגיד שבשליטתו. רק בנסיבות חריגות (שאינן מתקיימות במקרה הנדון) ניתנת הפרדה זו לריכוך ולטשטוש על דרך של "הרמת מסך", מה עוד שהדבר מתבקש על ידי מימבעלי המניות, בענייננו החייב. מסקנה זו מתחייבת - לדעתו - גם מהזהירות היתרה שעל בית המשפט לנהוג בפרשנות החוק נוכח פגיעתו בקניינם של נושים, תוך התערבות ביחסים חוזיים קיימים.

דעת הרוב

5. השופט טל חלק על דעת הנשיא וטעמו הוא רעיוני. לדעתו, פרשנות החוק אינה מחייבת את המסקנה שהחוב אינו "חוב בסיסי". לגישתו, אין בכך שכספי החוב

שימשו את החברה בעיסוקה בחקלאות, כדי לגרוע מהיות החוב נובע מעיסוקו של החייב בעצמו כחקלאי. לשיטתו, יש לראות את החברה המשפחתית במקרה הנדון כמכשיר כלכלי בידי החייב, שהוא עצמו "חקלאי". לדעתו, קיימת סתירה לוגית פנימית במינוח של החוק, ממנה עולה שאת הביטוי "הנובע מעיסוקו כחקלאי" יש לפרש "כנובע מעיסוקו בחקלאות" ולא בכפוף להגדרת המונח "חקלאי" שהוא יחיד העוסק בייצור תוצרת חקלאית. כך מתחייב מהסיפא לסעיף 2 לחוק הפרשנות, תשמ"א-1981, לפיה ניתן לחרוג מהגדרת מונח בחוק כאשר הדבר עולה מן ההקשר. מסקנתו של השופט טל היא, איפוא, כי הדרישה שהחוב יהא נובע מ"עיסוקו כחקלאי" תפורש כדרישה שהחוב יהא נובע מעיסוקו בחקלאות ולא מעיסוקו כחקלאי יחיד. אשר על כן ומאחר וחובו של החייב נוצר כתוצאה מעיסוקו בחקלאות הגם שבאמצעות תאגיד שבשליטתו, יכול חוב זה להחשב "חוב בסיסי". פרוש כזה - סבור השופט טל - "תואם גם את שם החוק ומטרתו, שבא להסדיר חובות במגזר החקלאי המשפחתי. החברה היא חברה משפחתית, של המערער ושל אשתו. היתרונות והחסרונות של צורת התאגדות כזו, שעליהם מצביע כבוד הנשיא, אינם מוציאים את העיסוק מתחום המגזר החקלאי המשפחתי גם בלא "הרמת המסך" (בעמ' 156 לפסק הדין, הדגשות במקור).

השופט בך הצטרף למסקנתו של השופט טל על נימוקיה. בהנמקתו הדגיש הוא את מהותה המיוחדת של החברה המשפחתית נשוא הדין, הנתונה לשליטתם הבלעדית של החייב ואשתו. למעלה מן הדרוש הוסיף השופט בך כי אילו התעורר הצורך להרים את המסך, כדי שבמקרה הנדון אפשר יהיה להסתמך על תשתית עובדתית התואמת את המצב לאמיתו, היה רואה הצדקה גם לכך.

הדין הנוסף

6. לאחר ששקלתי עמדות הרוב והמיעוט על נימוקיהן, הגעתי לכלל מסקנה כי הדין עם שופטי הרוב. אני סבורה כי חוב שמקורו בהלוואה שנוטל חקלאי המעביר לאחר מכן את כספיה לשימוש של תאגיד משפחתי שבשליטתו הבלעדית העוסק אף הוא בחקלאות בלבד, בא בגדרה של ההגדרה המורחבת של חוב "הנובע מעיסוקו כחקלאי", קרי: "חוב הנובע מעיסוקו כיחיד העוסק בייצור תוצרת חקלאית".

אף שתמימת דעים אני עם הנשיא כי הגדרת "חקלאי" בסעיף 1 לחוק חולשת על הביטוי "הנובע מעיסוקו כחקלאי", קרי, כ"יחיד העוסק בייצור תוצרת חקלאית", (שכן, הכלל הוא כי "מונח שהוגדר בחיקוק - משמעו כהגדרתו... וכל צורה דקדוקית נגזרת מהמונח תתפרש לפי אותה משמעות").

(סעיף 2 לחוק הפרשנות תשמ"א-1981), אינני רואה עין בעין עמו את פרשנות התיבה "יחיד העוסק בייצור תוצרת חקלאית" שבהגדרת "חקלאי". פרשנותו מביאה כאמור, להגבלת היקף תחולת החוק על יחידים המנהלים את משקם בעצמם ולא באמצעות תאגיד משפחתי בשליטתם, ולתאגידים המנויים בתוספת הרביעית.

(כאן ראוי להעיר, כי אף שהנשיא מתייחס לתוספת הרביעית, צריכה ההתייחסות - בענייננו - להיות לתוספת השניה, שכן, בתוספת זו ולא בתוספת הרביעית מנויים תאגידים משפחתיים הזכאים לתחולת החוק עליהם והחברה איננה בכללם. על כך, להלן).

למעשה, מתחייבת מפרשנותו של הנשיא המסקנה, כי משהופך אדם העוסק בחקלאות את עסקו המשפחתי לתאגיד העוסק בחקלאות באמצעותו, מאבד הוא את המעמד של "חקלאי" כמשמעו בחוק, וגם התאגיד המשפחתי אינו חוסה בצל החוק אם אינו מופיע בתוספת השניה. תוצאה זו, בעטיה יוצא החקלאי קרח מכאן ומכאן, איננה ראויה, איננה עולה בקנה אחד עם תכלית החוק ואיננה מתחייבת מלשונן ומהסדריו.

אף שמקובלת עלי התוצאה אליה הגיעו שופטי הרוב, אין אני נדרשת לחרוג מהגדרת החוק למונח "חקלאי" כפי שחרג השופט טל. הגדרה זו כפשוטה מביאה לאותה תוצאה. לדעתי, לא באו המלים "יחיד העוסק ביצור תוצרת חקלאית" שבהגדרת "חקלאי", לציין עיסוק בחקלאות של אישיות טבעית דווקא; מלים אלו, על-פי משמעותן הראויה, נועדו לציין פעילות של יחיד בתחום החקלאות, תהא אשר תהא המסגרת המשפטית-פורמלית באמצעותה מבוצע העיסוק.

מובן של מילים אלו הוא, אדם פיזי שמשלח ידו הוא חקלאות, גם אם עיסוקו זה הוא במסגרת תאגיד משפחתי שבשליטתו. מכך נגזר, כי החייב שמשלח ידו הוא חקלאות הגם שעיסוקו הוא באמצעות תאגיד משפחתי הוא "חקלאי" כמשמעו בחוק ההסדרים וכי "חוב נובע מעסקו כחקלאי". פרשנות זו נובעת גם מהטעם שביסוד הדרישה להיותו של חוב "נובע מעיסוקו כחקלאי". טעם זה הוא ליצור זיקה בין החוב לעיסוק בחקלאות, ולהוציא מגדרי החוק חובות שמקורם אינו בחקלאות אלא בתחומים אחרים. עמד על כך השופט בר-אופיר בבר"ע 8887/92 הדסי נ' צעירי (לא פורסם) ובתיק המ' 7321/92 קיבוץ בית קמה נ' שושנה פרבמן מושב אלמגור (לא פורסם) באמרו כי החוק אינו חל אלא על חובות של אנשי המגזר החקלאי ה"נובעים מעיסוקם כחקלאים כלומר: במהלך ייצור תוצרת חקלאית." (ראה עוד דברי הכנסת, מ-4/3/92 חוברת כב' ישיבה שצ"ג, בעמ' 3461).

כללי פרשנות

7. קודם שאפרט את הטעמים שהביאוני למסקנה הנ"ל ראוי שאעמוד בקצרה על כללי הפרשנות העולים מן הפסיקה ומדברי המלומדים, עליהם מושתתת מסקנתי.

הסוגיה שבפנינו עניינה משמעותו הנכונה של המונח "חקלאי" כהגדרתו בחוק ההסדרים. "הגדרת מונח בסעיף ההגדרות בחוק אינה מהווה - כשלעצמה - הוראה נורמטיבית, אלא מסגרת לשונית ורעיונית הלוברשת לבוש נורמטיבי באמצעות סעיף החוק העושים שמוש באותו מונח. לפיכך, עלינו לבחון את מכלול ההקשרים בהם הופיע המונח כדי לעמוד על פרשנותו הראויה." (בג"צ 1255/94 "בזק" החברה הישראלית לתקשורת בע"מ נ' שרת התקשורת (טרם פורסם)). נקודת המוצא לקביעת "המשמעות הנכונה" של דיבור בחוק היא הלשון שנקט המחוקק. אלא שהלשון היא אך ורק נקודת המוצא של הפרשן. על הפרשן לתת ללשון החוק את המשמעות המגשימה את תכליתו. על תכלית זו למד הפרשן ממקורות נוספים על לשון החוק. עמד על כך הנשיא שמגר: "מלאכת הפרשנות של ביטוי המובא בחוק תחילתה, כמובן, בנוסח החוק עצמו. אולם לשון החוק איננה עומדת בפני עצמה כשהיא תלושה מכל הקשר. 'החוק הוא מכשיר לשם ביצועה של מטרה תחיקתית ולכן הוא צריך פרשנות לפי המטרה הגלומה בו'...

על מטרה זו ניתן ללמוד מלשון החוק, ממקומה ומהקשרה הגיאומטרי והאיכותי של

ההוראה בחוק ובחקיקה בכלל, כמו גם מן ההסטוריה התחקיתית, היינו מתוך מכלול הגורמים והנסיבות אשר הביאו להעלאתו של ההסדר בו מדובר למדרגת חוק חרות" (ע"א 93/88 מעבדות טרבינול (ישראל) בע"מ נ'פקיד השומה למפעלים גדולים, פ"ד מו(2) 385 בעמ' 396. לפרשנות הוראה בחוק עפ"י תכליתה ולמקורות מהם למד הפרשן על תכלית זו ראה עוד ע"א 165/82 קיבוץ חצור נ' פקיד שומה רחובות, פ"ד לט(2) 70, בג"צ 47/83 תור אויר (ישראל) בע"מ נ' יו"ר המועצה לפיקוח על הגבלים עסקיים, פ"ד לט(1) 169 (1), ע"פ 3027/90 חברת מודיעים בינוי ופיתוח בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד מה(4) בע"מ 364. כן ראה א' ברק פרשנות במשפט כרך שני פרשנות החקיקה (תשנ"ג) בעמ' 291-294. להיסטוריה הפרלמנטרית כמקור ללימוד תכלית החוק ראה עוד בג"צ 142/89 תנועת לאו"ר נ' יו"ר הכנסת פ"ד מד(3) 529, בעמ' 544, בג"צ 4031/94 ארגון "בצדק" ואח' נ' ראש ממשלת ישראל תקדין עליון 102 (3)94 עמ' 103, ברק בספרו הנ"ל בעמ' 383-390).

לשון החוק

8. מקובל עלי כי משמעותו של המונח "יחיד" בהקשר זה היא אדם פיזי, כפי משמעותו השגורה בפי הבריות (ראה ע"א 527/69 הטכניון מכון טכנולוגי לישראל נ' מנהל מס שבח מקרקעין, פ"ד כד(1) 557, בעמ' 558). אלא שאינני סבורה כי המלים "יחיד העוסק ביצור תוצרת חקלאית" מתייחסות לצורה הארגונית-משפטית שבגדרה מבוצע העיסוק בחקלאות וכי מטרתן היא לצמצם את תחולת החוק לחקלאים שבחרו שלא להפוך את עסקם לתאגיד משפחתי. פשוטן של מלים אלו מצביע, לדעתי, על דרישה כי פעילותו של אדם בחקלאות תעלה כדי רמת האינטנסיביות המאפיינת פעילות מתמשכת, פעילות המגעת לכלל עיסוק של קבע. לשון אחרת, סבורתני כי הדרישה היא שמשלח ידו של האדם, מקצועו, יהיה חקלאות. אין הדרישה מתייחסת לדפוס המשפטי-ארגוני באמצעותו מבצע אדם עיסוק זה. אלא שאף אם אצא מנקודת הנחה כי מלים אלו סובלות כל אחד משני הפרושים מחייבת, לדעתי, התכלית החקיקתית להעדיף את הפרוש המייחס למלים "יחיד העוסק ביצור תוצרת חקלאית" את המשמעות של עיסוק בחקלאות.

אבהיר דברי.

תכלית החוק

9. חוק ההסדרים נועד לתת פתרון למשבר העמוק שפקד את המגזר החקלאי לרבות החקלאות המשפחתית הזעירה, ולהביא לשיקומו. בדברי ההסבר להצעת החוק נאמר:

"הצעת החוק נועדה ליצור מסגרת חדשה לפתרון המשבר אשר פוקד את כל המגזר החקלאי כבר שנים מספר. מגמתה הכללית היא לאפשר את שיקומו של המגזר החקלאי, תוך העדפת השיקום על פני הפרוק מצד אחד, והרצון להימנע מהזרמת כספים מהקופה הציבורית מצד שני. התערבות המחוקק במציאת הסדרים למגזר החקלאי נראית עתה מחויבת המציאות ולאחר שההסדרים השונים לא הוכיחו את עצמם, והותירו את המגזר החקלאי במשבר עמוק ולעיתים אף החריפוהו." (עמ' 92 להצעת החוק).

גם מדברי הכנסת עולה כי המגמה שביסוד החוק היא לתמוך בחקלאות המשפחתית הזעירה בכדי למנוע את התמוטטותה ולהביא לשיקום עסקים בתחום החקלאות. (ראה, למשל, דבריה של יו"ר ועדת הכלכלה של הכנסת

דאז, ח"כ שושנה ארבל-אלמוזלינו בדברי הכנסת, מיום 4.3.92 חוברת כ"ב ישיבה שצ"ג, בעמ' 3455. ראה עוד דברי ח"כ יעקב צור, בדברי הכנסת מיום 10.12.91 חוברת י' ישיבה שנ"ו בעמ' 1253, דברי ח"כ ש' שטריתבדברי הכנסת חוברת י' בעמ' 12566).

הגינה של תכלית זו אינו מוגבל לחקלאים בודדים המנהלים את משקם בעצמם ולא במסגרת של תאגיד משפחתי. בהתאם לכך, אין הגיון זה מוגבל לחובות שמקורם בהלוואות שנטלו חקלאים במטרה להשתמש בכספיהן במסגרת עסק משפחתי שאינו מאוגד כתאגיד אלא הוא משתרע גם על חובות שמקורם בהלוואות שנטלו חקלאים במטרה להשתמש בכספיהן במסגרת תאגיד משפחתי. הגשמתה של תכלית זו תומכת, אפוא, בפרוש המלים "יחיד העוסק ביצור תוצרת חקלאית" כעיסוק בחקלאות.

יתרה מזו, ההיסטוריה החקיקתית אף מלמדת כי הדרישה "העוסק ביצור תוצרת חקלאית" לא נועדה בהכרח לציין אישיות משפטית טבעית. תכליתה היא להעניק "סטטוס מסוים לחקלאי הפרטי, כדי שלא כל בעל גינה יטען שהוא חקלאי" (ראה פרוטוקול מס' 376 של דיוני ועדת הכלכלה מתאריך ה-28/1/92).

אכן, כבר נפסק בהקשר דומה כי "אין בדברי ההסבר להצעה, כלשעצמם, כדי להכתיב באופן בלעדי את פרשנותו הנכונה של מונח המופיע בנוסח הסופי של החוק. ואולם, כאשר בחוק מובא ביטוי המתפרש בכמה משמעויות, ניתן להתחקות גם אחר ההיסטוריה החקיקתית, כדי לבחון את מבנה החוק ותכליותיו." (ע"א 44/85 נה אריאל בע"מ נ' מנהל מס ערך מוסף, פ"ד מא(3) 636 בעמ' 6411, הדגשה לא במקור).

טיב הסדריו של החוק ויחסי הגומלין ביניהם

10. אלא שבכך לא סגי. המסקנה כי אין בפעילותו של חקלאי בודד במסגרת תאגיד משפחתי שבשליטתו כדי לגרוע מהיותו "חקלאי" עולה מהסדר שעיצב המחוקק בהתייחס לתאגידים משפחתיים. הסדר זה מבטא את תכליתו של החוק להביא לשיקום החקלאות המשפחתית הזעירה אף כי הצורה בה בחר המחוקק להתוות צורה נפתלת היא המצריכה חקירה ודרישה כדי לעמוד על מלוא משמעותו. עיקרו של פתרון זה, הנלמד מטיב הסדריו של החוק ויחסי הגומלין ביניהם, המתבהרים על רקע ההיסטוריה החקיקתית, הוא פרישת חסותו של החוק על החקלאי הבודד או על התאגיד שבשליטתו אף כי לא על שניהם. הבהרת הדברים מחייבת התייחסות למשמעותה של התוספת השנייה לחוק, אשר לא נדונה בשלביה הקודמים של ההתדינות בתיק זה ואף לא הועלתה בטיעוני הצדדים בהליך הנוכחי. במה דברים אמורים?

בחלק ב' של התוספת השנייה (ולא בתוספת הרביעית), מפורטות בין השאר חברות משפחתיות שהוקמו לצורך ניהול עסקיה החקלאיים של המשפחה כתאגידים עליהם חל החוק (ראה א' נועם, ח' נועם חוק ההסדרים במגזר החקלאי (בורסי, תשנ"ב) בעמ' 14). בחינת ההיסטוריה החקיקתית מלמדת כי חלק ב' לתוספת השנייה נועד לפתור, בין השאר, את בעייתם של תאגידים משפחתיים שפעילותם בתחום החקלאות. הכללתם בתוספת השנייה פורשת עליהם את הגנתו של החוק.

עניינם של תאגידים משפחתיים שהקימו חקלאים בודדים לצורך יצור ושיווק תוצרתם החקלאית, שלא טופל במסגרת הצעת החוק כפי שהוגשה לקריאה

ראשונה, עלה בעיקרו במהלך דיוני ועדת הכלכלה של הכנסת תוך הכנת הצעת החוק לקריאה השניה והשלישית. (ראה, למשל, פרוטוקול מס' 359 של ישיבת ועדת הכלכלה מיום 30.12.91, דבריה של אלה שפירא מהמחלקה המשפטית, רשם האגודות השיתופיות, משרד העבודה והרווחה). סעיף משנה 3 להגדרת "אגודה חקלאית" והתוספת השניה לחוק אליה מפנה סעיף משנה 3 נועדו ליתן - בין היתר - מענה לבעיית התאגידים המשפחתיים ולהכלילם במסגרת החוק. (ראה פרוטוקול ועדת הכלכלה מיום 18.2.92). המנגנון שנקבע בחוק הוא פרוט שמותיים של תאגידים שונים בחלק ב' לתוספת השניה, שיהנו מחסות החוק. בד בבד, נמסרה לשרי האוצר והחקלאות הסמכות לשנות מהיקף התוספת השניה (באישור ועדת הכלכלה של הכנסת) (ראה א' נועם, ח' נועם בחיבורם הנ"ל, שם). התוספת השניה נועדה, אם כן, לפרוש את חסותו של החוק אף על תאגידים משפחתיים, המנויים בה.

11. אלא שבכך לא מתמצה ההסדר אותו עיצב המחוקק. להגדרת "חקלאי" שבחוק הוספה הסיפא הממעטת מגדר "חקלאי" "יחיד שהוא חבר או שותף או בעל אמצעי שליטה בתאגיד מהמפורטים בחלק ב' לתוספת השניה". כעולה מדיוני הועדה נועדה הסיפא להגדרת "חקלאי" לשלול את הגנת החוק מעל אותם יחידים שהתאגידים המשפחתיים באמצעותם הם פועלים מוגנים על ידו. כך, אומר, למשל, צבי ענבר (היועץ המשפטי לועדה) בישיבת הועדה מה- 24.2.92 כי:

"לגבי אלה הכלולים בחלק ב' [לתוספת השניה] נכללה הוראה בתוך נוסח החוק האומרת, שאם חקלאי, למשל ש' פרליס ובניו נכנסים להסדר הזה, לא יכול אדון פרליס עצמו ליהנות. כלומר, ההוראה באה להגיד שאלה הנימנים בחלק ב', אם חקלאי יחיד, לא יוכל לקבל בנוסף למה שמקבלת החברה."

(ראה פרוטוקול מס' 387 לישיבת ועדת הכלכלה מתאריך זה).

בבסיס הסדרו של החוק עומדת, אפוא, ההנחה כי בפעילותו של חקלאי במסגרת תאגיד משפחתי שבשליטתו, אין כדי לגרוע מהיותו "חקלאי" כמשמעותו בחוק. הכללת התאגיד המשפחתי שבשליטתו בתוספת השניה - והיא בלבד - מוציאתהו מגדר "חקלאי". ואילו כאשר התאגיד המשפחתי איננו נכלל בתוספת, מוגן החקלאי היחיד אף שעסקו כחקלאי הוא באמצעות התאגיד. פרוש זה מתיישב עם הכלל הפרשני אשר נקבע על ידי בית משפט זה בעבר לפיו יש לפרש הוראת חוק על רקע הוראות החוק בכללותו (ראה למשל ע"א 26/54 בנדיטו אלונזו נ' בן-דרור פ"ד י' 97 בעמ' 104).

דעתי היא, אפוא, כי המלים "יחיד העוסק ביצור תוצרת חקלאית" שבהגדרת "חקלאי", משמעותן היא יחיד העוסק בתחום החקלאות בין בעצמו בין באמצעות תאגיד משפחתי שבשליטתו וחובו של יחיד כזה שמקורו בכספים שלוה בעבור התאגיד, הוא חוב "הנובע מעיסוקו כחקלאי" ובלבד שהתאגיד אינו מופיע בתוספת השניה ואינו נהנה - משום כך - מהגנת החוק. מסקנתי זו, מביאתני לתוצאה שהה לתוצאה אליה הגיעו שופטי הרוב אם כי לא מטעמים זהים.

12. סוף דבר, בענייננו, החוב הוא "חוב בסיסי" החייב חוסה בצל החוק וזכאי להגנתו ואילו החברה שאינה מופיעה בתוספת השניה אינה נהנית מהגנה זו. לאור תוצאה זו אין אנו נדרשים לדון בשאלות אחרות שהועלו בדיון זה.

על יסוד האמור, דעתי היא, שיש לדחות את העתירה בדיון הנוסף, להשאיר את

פסק-הדין שלערעור על כנו, ולהחזיר את הענין לבית משפט קמא להמשך הדין בשאלה אם נתקיימו גם שאר התנאים לפרישת חסותו של החוק על חובו של החייב לבנק.

השופט ג' בך

הנני מסכים לחוות דעתה של חברתי הנכבדה השופטת שטרסברג-כהן, התואמת את מסקנתנו, על פי דעת הרוב, בפסק-הדין ברע"א 1759/93, נשואדין נוסף זה.

השופט מ' חשין

אני מסכים לפסק-דינה של חברתי השופטת שטרסברג-כהן.

2. חוק הסדרים במגזר החקלאי המשפחתי, התשנ"ב-1992 (החוק) - החוק במקור על תיקוניו - הינו במובהק חוק שנועד להשיג מטרה כלכלית יחידה ומיוחדת. מיגזר החקלאות בארץ נקלע למשבר קשה ועמוק. ותחת אשר יניח לחקלאות ולחקלאים להידרדר באין-תקומה, אמר המחוקק אשמוט חלק מחובותיהם של חקלאים, אעשה הסדרים אלה ואחרים באשר ליתרת חובותיהם, ובא לציון גואל. משידענו את תכליתו של החוק, נסיף ונדע - על דרך העקרון וכתחנת-מוצא למסענו על דרך הפרשנות - מה פירוש יש וראוי כי ניתן לביטויים בחוק שנועדו לתחום את גדירת הזכאים ליהנות מהוראותיו.

3. כדברי חברתי, תחילת הדברים לענייננו היא בהגדרת צמד-המילים "חוב בסיסי", והגדרתו של צמד זה תפרוש עצמה (בתנאים מסויימים) על חובם של "אגודה חקלאית", "ארגון חקלאי", "תאגיד חקלאי", "חקלאי" ו"חבר באגודה חקלאית ובן זוגו". כל אחד מגופים אלה, לעצמו, זוכה להגדרה מפורטת בסעיף 1 לחוק, וכולם נכללים במושג "גורם חקלאי". עיון בהגדרות אלו כולן ילמדנו - עיון בהן ובתוספות לחוק שההגדרות משלחות אותנו אליהן - כי גדירת הזכאים על-פי החוק כוללת שלושה אלה: אחד, גופי חקלאות גדולים, בהם אגודות שיתופיות, קיבוצים, אגודות שיתופיות אזוריות וכיוצא באלה; שניים, גופי חקלאות הנזכרים מפורשות בשםם באחת מהתוספות לחוק (לענייננו, בעיקר, בחלק ב' של התוספת השניה); ושלושה, "יחיד העוסק בייצור תוצרת חקלאית" (כהגדרת המושג "חקלאי" בסעיף 1 לחוק). לאחר שנהפוך ונלוש בכל ההגדרות כולן נגיע אל אותו "יחיד", ובו ייתם מסענו.

4. מה פירושו של מושג ה"יחיד העוסק בייצור תוצרת חקלאית" - בין לעצמו ובין בהעמידנו אותו ליד שני סוגי הזכאים האחרים? פירוש המושג "יחיד" - כשהוא לעצמו - יכול שיכלול רק אדם טבעי, להבדילו, למשל, מגוף משפטי מלאכותי (ע"ע סלומון נ' סלומון); ואולם "יחיד" יכול שיהיה רחב יותר בתחום התפרשותו, ויכול הוא שיכלול גם אדם טבעי גם חברה משפחתית ("חברת יחיד"), להבדילם מגופי חקלאות גדולים כאגודות שיתופיות וכיוצא באלה. נגלגל בהגדרות שהזכרנו ונדע בבירור - כך סבור אני - כי גירסה אחרונה היא לענייננו: "יחיד" כמשמעו וכהוראתו בחוק עניינו במשק-המשפחתי הפרטי, להבדילו מהאיגודים ומהתאגידים הגדולים שהמיגזר החקלאי משופע בהם. כך בבחינת לשונו של החוק, ובוודאי כך בבחינת

מטרתו ותכליתו של החוק.

המחוקק ביקש לעקור רעה שנפלה על המשק החקלאי בארץ, ובבחינת הרעה שביקש לשרש, שאלת האירגון המשפטי של המשק המשפחתי אינה אלא טפלה ובלתי רלוונטית. במשפט הפרטי וביחסי נושה-חייב, לא הרי חובו של פרט כהרי חובה של חברה ולו חברה משפחתית (ושוב: ע"ע סלומון נ' סלומון). ליצירתה של אישיות משפטית נפרדת יתרונות בתחומי המשפט הפרטי ואפשר אף בתחומי המשפט הציבורי (במשפט המיסים). ואולם אנו ענייננו אין הוא לא בתחומי המשפט הפרטי וביחסי נושה-חייב ולא באותם יתרונות העשויים לקום לחברה משפחתית באשר אישיות משפטית לעצמה היא. כל אלה אינם אלא רקע להסדרים שאומר החוק להשליט, ואילו תחום התפרשותו של החוק יילמד מתוך החוק ומתוך הרעה שביקש למצוא לה מרפא.

5. אנו ענייננו הוא בהסדר יחיד מיוחד - הסדר EX LEGE - המסרב לתחום עצמו, בלעדית, במסגרת המשפט הפרטי או במסגרת המשפט הציבורי. החוק מזין עצמו מתכליתו המיוחדת, ואותה תכלית היא שתורה אותנו הדרך. והנה, בבחינתה של תכלית זו לא ידעתי מה בין יחיד בשר-ודם לבין יחיד שאיגד עצמו במסגרת משפטית פורמלית לצרכים שאין ולא כלום ביניהם לבין תכלית החוק. החוק בא אל מציאות שבה חיים ופועלים יחידים פלונים שהם בשר-ודם, ובצידם יחידים אלמונים שאיגדו עצמם בחברה משפחתית; ולא נמצא לי שאותה התארגנות נודעה לה רלוונטיות כלשהי לענייניו של החוק. מאותו טעם עצמו דומה עליו כי שאלת "הרמת המסך" אינה כלל לענייננו. מעיקרם של דברים נתכוון החוק לפרוש חסותו גם על "חברות משפחתיות" (המקיימות את כל שאר התנאים הנדרשים), וממילא מתייתרת שאלת הרמתו של המסך.

אוסף כי גם מניית שמותיהם של גופים פרטיים אלה ואחרים בחלק ב' של התוספת השניה לחוק, אין בה כדי לחסר מדברינו. אין בהענקת זכויות לאותם גופים כדי ללמד הסדר שלילי לענייננו-שלנו; אותם גופים קנו זכויות EX LEGE - זכויותיהם קמו להם במישרין מן החוק - ואילו לעניינין של חברות משפחתיות כגון זו שלפנינו, הנטל עליהן להוכיח כי באות הן בגידרי החוק וכי ממלאות הן אחרי התנאים הנדרשים בחוק.

6. נמצא לנו כי גם לשון החוק גם תכלית החוק, השתיים כאחת מורות באצבע אל אותו יעד: כי זכאים הם המשיבים לחסות תחת חופת ההגנה שהחוק אומר להעניק לאנשי-חקלאות אלה ואחרים. וכך ראוי לדעתי כי נפסוק.

השופט א' מצא

השאלה העיקרית שהטרידה אותי, בפתחו של דיון-נוסף זה, היתה, אם מסקנתם של שופטי הרוב בפסק הדין שלערוור אינה חורגת מגדר פרשנותם של מושגים בגדרו של החוק נשוא דיוננו. חששי היה, כי להלכה אשר נפסקה עשויה להיות השפעה גם על הסדרן של סוגיות בתחומים אחרים. כך, למצער, בתחום פיתוח ההלכה בנושא אישיותו המשפטית הנפרדת של התאגיד, לרבות ובעיקר השאלה, אם ואימתי ניתן להרים את מסך ההתאגדות לבקשתם (וממילא אף לתועלתם) של יחיד התאגיד. כן שאלתי את עצמי, אם פרשנותם המרחיבה של שופטי הרוב מתיישבת עם עקרונות הפרשנות שיש להחילם על מעשי חקיקה

הפוגעים בזכויות קנויות בתחום המשפט הפרטי.

עתה, משקראתי את פסק-דינה של חברתי השופטת שטרסברג-כהן ואת הערותיו הנוספות של חברי השופט חשין, נחה דעתי, כי ניתן וראוי לאשר את מסקנתם של שופטי הרוב, לא מטעמיהם אלא על יסוד פרשנות הממקדת עצמה בבחינת משמעותם של מושגי החוק הנדון בלבד. חברתי סבורה, כי מלות ההגדרה של "חקלאי" - קרי: "יחיד העוסק בייצור תוצרת חקלאית" - ראויות להתפרש ככוללות "פעילות של יחיד בתחום החקלאות, תהא אשר תהא המסגרת המשפטית-פורמלית באמצעותה מבוצע העיסוק", וכי "מובנן של מלים אלו הוא, אדם פיזי שמשלח ידו הוא חקלאות, גם אם עיסוקו זה הוא במסגרת תאגיד משפחתי שבשליטתו". שוכנעתי כי מסקנה פרשנית זו עולה בקנה אחד עם תכליתו החברתית המיוחדת של החוק ומגשימה אותה. היא אינה נדרשת כל-עיקר להפעלת הדוקטרינה של הרמת מסך ואימוצה אינו מרחיב את גדר פריסתו של החוק מעבר למתחייב מתכליתו. בנסיבות אלו הנני מצטרף להכרעת חברתי השופטת שטרסברג-כהן, שבצדקתה תומכים גם יתר חבריי להרכב.

השופט צ' טל

אני מקבל, בכל הכבוד, את הנמקת חברתי השופטת ט' שטרסברג-כהן, בנוסף להנמקה שניתנה על ידי בפסק הדין המקורי.

הוחלט כאמור בפסק דינה של השופטת ט' שטרסברג-כהן.

העתירה נדחית, העותר ישלם למשיבים הוצאות בסך 25,000 ש"ח.

ניתן היום, ז' בכסלו תשנ"ו (30.11.95).

<P395907987>פסקדין לא פורסם עליון